CZU: 94(478)″1944/1947″:322:272 **https://doi.org/10.59295/sum10(200)2024_09**

SITUAȚIA BISERICII ROMANO-CATOLICE DIN SPAȚIUL PRUTO-NISTREAN ÎN RAPOARTELE ÎMPUTERNICITULUI PENTRU PROBLEMELE CULTELOR DE PE LÂNGĂ SCN AL URSS PENTRU RSSM (1944-1947)

Ion GUMENÂI,
Universitatea de Stat din Moldova

Materialul propus spre atenția cititorului are ca subiect problema legată de constituirea raporturilor dintre cultul romano-catolic din spațiul pruto-nistrean cu puterea sovietică. Se face o analiză a datelor din ultimii ani ai războiului și primii ani postbelici a situației Bisericii Romano-Catolice din restaurata Republică Sovietică Socialistă Moldovenească.

Ca sursă principală documentară sunt utilizate documentele emise de către nou creata instituție a împuternicitului pentru problemele cultelor de pe lângă Sovietul Comisarilor Narodnici al URSS pentru URSS, instituție ce a existat între 1944 și 1965.

Pe lângă actele cu caracter de instrucție sau dispoziție, ce veneau din partea organelor centrale, rapoartele împuternicitului pentru problemele cultelor conțin și o serie de informații importante precum numărul comunităților romano-catolice, numărul de enoriași, personalitatea feței bisericești ce deservea acest cult etc., care contribuie la reconstituirea istoriei acestui cult într-o perioadă extrem de dificilă.

Documentele analizate denotă că la etapa respectivă instituția responsabilă de raporturile dintre diferite culte și stat a avut ca prerogativă luarea la evidență a comunităților romano-catolice, etapă premergătoare și pregătitoare închiderii ulterioare a acestora.

Cuvinte-cheie: î*mputernicit, Biserica Romano-Catolică, RSSM, Chișinău, Bender, Soroca.*

THE SITUATION OF THE ROMAN CATHOLIC CHURCH IN THE PRUTO-NISTREAN SPACE IN THE REPORTS OF THE POWER OF AUTHORITY FOR THE PROBLEMS OF CULTS NEAR THE SCN OF THE USSR FOR THE SSRM (1944-1947)

The material proposed for the attention of the reader has as its subject the problem related to the establishment of relations between the Roman Catholic cult in the Pruto-Dniester area and the Soviet power. An analysis is made of the data from the last years of the war and the first post-war years of the situation of the Roman Catholic Church in the restored Moldavian Soviet Socialist Republic.

As the main documentary source, the documents issued by the newly created institution of the plenipotentiary for religious issues under the Soviet of People's Commissars of the USSR for the SSRM, an institution that existed between 1944 and 1965, are used.

In addition to the acts of instruction or disposition, which came from the central bodies, the reports of the representative for the problems of cults also contain a series of important information such as the number of Roman Catholic communities, the number of parishioners, the personality of the ecclesiastic who served this cult, etc. which contributes to the reconstruction of the history of this cult in an extremely difficult period.

The analyzed documents show that at that stage the institution responsible for the relations between different religions and the state had the prerogative of taking into account the Roman Catholic communities, a preliminary and preparatory stage for their subsequent closure.

Keywords: *empowered, Roman Catholic Church, RSSM, Chisinau, Bender, Soroca.*

Introducere

Dacă în perioada anilor 1940-1941, teritoriul pruto-nistrean a fost ocupat pentru o perioadă scurtă de timp, puterea sovietică fiind concentrată cu precădere asupra problemelor de ordin politic, social și economic,

segmentul religios fiind puțin afectat, fiind imposibil de a prognoza evoluția ulterioară a evenimentelor, odată cu anexarea Basarabiei în 1944 și reîncorporarea ei URSS-ului, situația se schimbă, Instituția Bisericii intrând și ea sub „îngrijirea" și organizarea conceptuală sovietică.

Deci, situația se va schimba radical odată cu anul 1944, cu înaintarea Armatei Roșii spre vest și reocuparea spațiului pruto-nistrean. Mai mult, în acest sens este necesar de luat în considerație și problema legată de schimbarea la nivel de stat a politicilor față de Biserica Ortodoxă și față de alte culte [5][1], materializate prin constituirea sau modificarea anumitor structuri menite să asigure controlul puterii ateiste față de curentele religioase.

În anul 1940, în momentul anexării Basarabiei URSS-ului, din punct de vedere al politicii confesionale, statul sovietic, după o perioadă de aproximativ zece ani de atacuri fără de compromise asupra religiei, trecea la o „ameliorare", pe cât se poate aceasta de închipuit în relațiile dintre statul sovietic și cultele religioase. Acest lucru poate fi confirmat prin anularea celui de al treilea cincinal „fără de Dumnezeu", dizolvarea organizației „Uniunea militanţilor celor fără de Dumnezeu" sau lichidarea revistei „Безбожник" [5, 488].

Totodată, începutul celui de-al Doilea Război Mondial, dar cu precădere transferarea acțiunilor militare pe teritoriul URSS-ului și înfrângerile suferite de Armata Roșie, au făcut ca poziția față de instituția Bisericii, indiferent de haina sa cultică, să fie reevaluată de către administrația sovietică.

Formarea de noi instituții în raportul Stat – Instituția Bisericii

Cotitura radicală are loc în 1943. În urma întâlnirii lui I. Stalin cu ierarhii Patriarhiei Moscovei, s-a hotărât alegerea Patriarhului, redeschiderea bisericilor și a școlilor teologice, editarea revistei „Журнал Московской Патриархии". La propunerea lui Stalin, în septembrie 1943, se organizează Consiliul pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă *Consiliul Comisarilor Poporului* sub conducerea colonelului Securității Gheorghi Karpov.

Consiliul pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse a fost înființat prin hotărârea *Consiliului Comisarilor Poporului* nr. 993 din 14 septembrie 1943, și avea drept scop, controlul activității cultelor, atribuindu-i-se pe viitor, după terminarea războiului, un rol special în implementarea politicii religioase [4, 249].

Pe moment, constituirea acestui organ era considerat suficient pentru organizarea și reglementarea problemelor religioase de pe teritoriul URSS-ului. Totuși, la scurt timp, la 19 mai 1944, guvernul sovietic a adoptat hotărârea despre organizarea unui organ unional – „Consiliul pentru problemele cultelor religioase". Acesta urma să realizeze legătura dintre guvern și conducătorii cultelor religioase: armeano-gregorian, catolic, greco-catolic, luteran, musulman, iudeu, budist și ai cultelor neoprotestante în problemele care cereau intervenția statului. Noua instituție avea propriul Statut. Deciziile luate de Consiliu erau traduse în viață de către împuterniciți în teritorii, care făceau parte din nomenclatura comunistă republicană [6, 267].

În conformitate cu punctul 3 al acelei hotărâri se stipula că C.A. Zaițev urma să pregătească în decursul a zece zile proiectul statutului Consiliului. Pe data de 29 mai 1944 „Statutul" a fost examinat de *Consiliul Comisarilor Poporului* și aprobat prin hotărârea nr. 628. Din motive neelucidate, C.A. Zaițev nu și-a mai început activitatea, iar în locul lui, pe data de 6 iunie, a fost numit I.V. Poleanski [6, 267].

Împuternicitul Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă *SCN* al URSS pentru RSSM, și-a început activitatea în luna august 1944, aproximativ în aceiași perioadă începându-și activitatea și Împuternicitul Sovietului Consiliului pentru Problemele Cultelor pe lângă SCN al URSS pentru RSSM. Din 1946 (odată cu reorganizarea Sovietului Comisarilor Norodnici a URSS în Consiliul de Miniștri al URSS) aceștia devin Împuternicitul pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă CM a URSS pentru RSSM și Împuternicitul Consiliului pentru Problemele Cultelor pe lângă CM al URSS pentru RSSM. În decembrie 1965, Sovetul pentru probleme a Bisericii Ortodoxe Ruse, de pe lângă Consiliul de Miniștri

[1] Referitor la periodizarea raporturilor dintre statul sovietic și cultele religioase a se vedea: N. Fuștei, Istoria relațiilor dintre statul sovietic şi cultele religioase pe perioade, În: Conferința "Reconstituiri istorice : Civilizaţie, valori, paradigme, personalităţ. In honorem academician Valeriu Pasat", Chișinău, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan", 2018, p. 476-501. Cu toate că autorul afirmă că este de acord cu periodizarea cercetătorului rus M.I. Odințov, propune totuși o periodizare proprie, care, după părerea noastră, necesită la rândul său unele corectări.

al URSS și a problemelor privind cultele religioase de pe lângă CM al URSS au fost unificate în Consiliul pentru problemele religiilor de pe lângă CM al URSS [1; 4].

Ambii împuterniciți urmau să îndeplinească următoarele funcții: a) controlul privind activitatea legală în domeniul cultelor efectuate de către organele locale și de către slujitorii de cult, și, de asemenea, de organele locale sovietice și toți cetățenii; b) efectua decizii cu referire la problemele religioase, informând organele superioare și locale; c) informa Sovietul despre activitatea organizațiilor religioase, a încălcării legislației cu privire la culte și a acțiunilor și hotărârilor întreprinse de către organele sovietice pe acest segment ș.a.

Drepturile acestor funcționari se axau pe următoarele: a) de a controla activitatea organizațiilor religioase locale privind respectarea legislației cu privire la culte; b) primea informații de la organele sovietice locale cu referire la diferite probleme religioase; c) efectua explicații pentru diferite organe sovietice republicane cu privire la aplicarea legislației; d) anula în consultație cu Sovietul pentru problemele BOR și Problemele Cultelor anumite acte considerate ilegale; e) putea dispune tragerea la răspundere disciplinară, administrativă, sau penală pentru încălcarea legislației cu referire la culte [1; 5][2].

Din punct de vedere cronologic ne vom referi la perioada imediat următoare anului 1944, deci a reanexării Basarabiei URSS-ului.

Acte emise sau primite pe numele ambilor împuterniciți, fie din cauza schimbărilor la nivel de conducere superioară, după cum am arătat mai sus, fie din cauza desfășurărilor acțiunilor militare și a „restaurării” organelor sovietice pe teritoriul RSSM, nu avem până la începutul anului 1945.

Referindus-se la primii reprezentanți ai Consiliului pentru problemele cultelor religioase, cercetătorul N. Fuștei arată că primii reprezentanți ai acestuia în RSSM au fost: Desatnikov Stepan Kondratievici, împuternicitul Consiliului și Șapovnkova Tatiana Vasilievna, secretar-dactilograf. Acesta continuă, arătând că din 1950 Desatnicov este înlocuit cu Simon Lvovici. Dar tot el este cel care câteva rânduri mai jos afirmă că pentru început în funcția de împuternicit pentru problemele cultelor religioase a fost numit de către împuternicitul pentru problemele Bisericii Ortodoxe Volcopianov, Desatnicov venind în funcție abia în 1947 [6, 274-275][3].

Analiza documentelor ce le avem la dispoziție ne permit să emitem o altă ipoteză, sau să fim parțial de acordcu prima afirmație a lui N. Fuștei.

Așa, unul dintre primele documente emise de Consiliul pentru problemele cultelor religioase ce cuprindea și teritoriul RSSM datează din 23 martie 1945 și se referă la Hotărârea comisiei de pe lângă SCN al URSS privind eliberarea și amânarea la apelul pentru mobilizare din 26 februarie 1945 nr. 43s care este discutată telefonic de Poleanskii cu președintele Sovietului Comisarilor Norodnici din RSSM T. A. Constantinov, fiindu-i remisă si dispoziția scrisă. Acest lucru ne facem să credem că la acel moment împuterniciții pentru problemele Bisericii Ortodoxe și a cultelor religioase nu se aflau încă în RSSM. În hotărârea nr. 513 privind salarizarea cadrelor superioare din cadrul SCN, Prezidiului Sovietului Suprem a SCN și a instituțiilor centrale a RSSM, sunt menționați și ambii împuterniciți care erau remunerați cu câte 1 600 rub. Lunar [2, 3].

[2] Dacă este să comparăm cu perioadele anterioare a relațiilor dintre culte și statul sovietic, putem afirma că acești funcționari de fapt combinau activitatea anterioară a două organe ce au acționat în perioada interbelică în URSS. În primul rând a Comisei Permanente pentru problemele cultelor de pe lângă Prezidiul Comitetului Executiv Central al RSFSR care se conducea în activitatea sa de: Instrucţiunea NKVD nr. 238 din 1 octombrie 1929 „Cu privire la drepturile şi îndatoririle asociaţiilor religioase”, instrucţiunea CEC din 20 iulie 1930 „Instrucţiune la Hotărârea din 8 aprilie 1929 „Cu privire la asociaţiile religioase”53, cea din 16 ianuarie 1931„Cu privire la ordinea punerii în viaţa a legislaţiei cultelor”, Instrucţiunea Secretariatului Prezidiului CEC „Cu privire la procedura de organizare, activitate şi lichidarea organizaţiilor religioase şi sistemului de evidenţă a organelor administrative ale asociaţiilor religioase şi slujitorilor cultelor” din 28 iunie 1932. Apoi este vorba de Comisiei pentru problemele cultelor pe lângă Prezidiul CEC al URSS (1934-1938), formată în aprilie 1934. Comisia a pregătit un regulament pentru procedura de examinare a materialelor cu privire la închiderea lăcaşurilor de cult, şi examinarea plângerilor din partea credincioşilor. Dreptul deciziei finale despre închiderea lăcaşurilor de cult îi revenea Prezidiului CEC al URSS, la propunerea Comisiei cultelor.

[3] Același autor arată că împuterniciții au fost repartizați în felul următor:RSFSR – 41; Ucraina – 25; Kazahstan – 17; Uzbekistan – 11; Bielorusia – 11; Turkmenistan – 7; Kirghizia – 6; Tadjikistan – 6; Gruzia – 3; Azerbaidjan – 2; Armenia, Letonia, Lituania, Moldova și Estonia câte unul.

Pe de altă parte, la 20 iulie 1945 este emisă scrisoarea secretă cu caracter de instrucțiune privind activitatea împuternicitului pentru problemele cultelor religioase adresată de data aceasta lui S. Deseatnikov [2, 4].

Prin urmare, considerăm că reprezentantul Consiliului pentru problemele cultelor religioase și-a început activitatea între 23 martie și 20 iulie 1945.

Raporturile dintre stat și Biserica romano-catolică

Dacă este să ne reîntoarcem la Hotărârea SCN din URSS cu privire la eliberarea de mobilizare a slujitorilor cultelor religioase din 23 martie 1945, credem că de fapt anume aceasta a stat la baza activității ulterioare a împuterniciților speciali. În primul rând, aceasta își avea efectul asupra următorilor slujitori ai cultelor: armeano-gregoriană și ortodocșilor de rit vechi popopiști - diaconii, preoții și episcopii; romano-catolic și greco-roman - părinții și episcopii; luterană – pastorii și ajutorii acestora; musulman – mulii și mufdii; iudaic – rabinii; ortodocșii de rit vechi nepopiști – îndrumătorii spirituali; creștinii evanghelişti și baptiștii – presbiterii; adventiștii de ziua a șaptea – presbiterii și propovăduitorii.

Nota bene. Eliberarea acestora de serviciul militar putea fi efectuată în baza actelor emise de împuterniciții pentru cultele religioase, care le vor elibera dacă respectivii făceau parte din comunitățile religioase înregistrate sau care urmau în timpul apropiat să fie înregistrate [2, 2].

De fapt, activitatea numărul unu al acelorași împuterniciți rezultă și din scrisoarea instrucțiunii amintită anterior, care pe lângă modul de păstrare a acesteia, care prevedea, ca sub nici o formă să nu se facă referință la ea în discuțiile cu reprezentanții diferitor culte religioase, în primul rând, stabilea „de a trece la înregistrarea tuturor clădirilor de cult și organelor administrative a comunităților religioase, precum și a slujitorilor cultelor" [2, 4].

Nu ne vom opri amănunțit asupra acestei instrucțiuni, netrecând însă cu vederea cerințele înaintate pentru a înregistra o comunitate religioasă, printre care se cerea obligativitatea de a avea cel puțin 20 de credincioși maturi cu drept de vot ce nu erau lipsiți de acesta de către judecată și, de asemenea, aveau în posesie clădiri sau case de cult ce corespundeau cerințelor tehnice, anti incendiare și sanitare [2, 4-5][4].

În scrisoarea adițională instrucțiunii se mai aduceau o serie de specificări. Așa, primindu-se tot pachetul de documente, inclusiv listele „celor douăzeci", înregistrarea fiecăreia din comunitățile religioase nu se va face până când acestea nu vor avea slujitorul său de cult, întărit sau numit de către centrul religios corespunzător, fiind primite și actele necesare.

Pentru biserica romano-catolică, greco-catolică și luterană aceste centre se aflau sub administrarea episcopilor – administratori de eparhii. În cazul lipsei slujitorului de cult acesta urma să fie identificat în decurs de trei luni [2, 6].

Primele scrisoari emise de către împuternicitul Deseatnikov, sunt din 18 și 21 septembrie 1945 dar aceasta se refer doar la cultul evanghelişti și iudeu, fără a aminti alte culte religioase [2, 7-7v.; 15-16v.].

În corespondența inițiată la 15 octombrie 1945, este trimisă cea de a doua scrisoare secretă a instrucțiunilor privind relațiile cu comunitățile religioase, care, însă, era însoțită și de o notificare prin care împuternicitul era atenționat că până la primirea de noi instrucțiuni este obligat să se abțină de la înregistrarea comunităților romano-catolice și greco-catolice [2, 18]. Notificarea nu conține însă explicarea acestor acțiuni cum, de altfel, romano-catolicii nu sunt amintiți nici în cea de a doua scrisoare-instrucțiune, care de fapt accentuează o dată în plus necesitatea de strictă evidență a comunităților religioase [2, 25-28][5].

Cultul romano-catolic reapare în scrisoarea din 7 decembrie 1945, prin care se aducea la cunoștință că Consiliul pentru problemele cultelor religioase studiază problema ce urmează a fi discutată în cadrul Prezidiului Sovietului Suprem privind educația religioasă a copiilor ce se petrece sub „pretextul" confirmațiunii în comunitățile romano-catolice și luterane, existând semnale conform cărora în unele localități educația copiilor primește o formă organizată și se desfășoară pe larg. „Sunt cazuri când copiii, după terminarea lecțiilor în școală, de două-trei ori pe săptămână în mod organizat se îndreaptă spre biserică (костел) și acolo învață „legea Domnului, pe ușile bisericilor fiind afișat inclusiv orarul lecțiilor".

[4] Primul raport informațional privind numărul comunităților religioase urma să fie prezentat până la 10 octombrie 1945.

[5] De fapt, încă la 22 octombrie 1944, Consiliului pentru problemele cultelor religioase solicita președintelui SCN al RSSM datele privind numărul clădirilor de cult din RSSM.

În acest sens, se solicitau informații legate de numărul de copii și de ce vârstă sunt cuprinși în sistemul educațional romano-catolic și luteran, care sunt formele de educație, cine predă, ce anume și în ce perioadă, cum reacționează la aceasta copiii și părinții lor, dacă au fost efectuate careva măsuri de interdicție a acestor lecții, care sunt reacțiile și ce reacții au stârnit? Urmându-se ca rapoartele să fie prezentate până la data de 15 ianuarie 1946 [2, 23].

Ca răspuns la solicitare, Deseatnikov, răspundea că pe teritoriul RSSM la moment astfel de acțiuni în comunitățile romano-catolice și luterane nu au fost depistate, arătând însă că acest lucru în trecut se practica, fiind îndeplinit fie de către părintele bisericii romano-catolice din Chișinău sau de persoanele desemnate de către el [2, 24-24v.].

Cea de a treia scrisoare de instrucțiuni a Consiliului pentru problemele cultelor religioase este emisă la 29 aprilie 1946. Cu referire la teritoriul nemijlocit al RSSM, este punctul trei în care împuterniciților din Republicile Letonia, Lituania, Estonia, Moldova, regiunile de vest a Republicii Ucraina și Belorus li se recomandă ca activitățile legate de închiderea școlilor duminicale, a fondurilor de ajutor reciproc, a cercurilor pentru tineret și copii a adunărilor religioase a femeilor și tinerilor, să se efectueze treptat, tacticos, reieșind în fiecare din cazuri din realitățile nemijlocite de pe loc [2, 38][6].

La solicitarea Președintelui Consiliului pentru problemele cultelor religioase, S. Deseatnikov va elabora o scrisoare informativă cu referire la cultele religioase din RSSM. Punctul IV al scrisorii face analiza comunităților romano-catolice, arătându-se că în republică de fapt activiează opt comunități, dintre care trei înregistrate și 5 neînregistrate și anume: **a)** În satul Stârcea, r-nul Glodeni, RSSM, care activează din 1840, numărul de enoriași fiind de 500, amplasată la 105 km de cea mai apropiată comunitate înregistrată – Soroca, clădirea de cult este adaptată cerințelor, părinte nu au; **b)** În localitatea Rașcov, r-nul Camenca, RSSM, care activează din 1846, numărul de enoriași fiind de 300, amplasată la 75 km de cea mai apropiată comunitate înregistrată – Soroca, dispune de biserică, slujitor de cult nu are; **c)** satul Csenzovca, raionul Camenca, RSSM, care activează din 1846, numărul enoriașilor este de 350, amplasată la 90 km de cea mai apropiată comunitate înregistrată – Soroca, clădirea de cult este adaptată cerințelor, slujitor de cult nu are; **d)** În localitatea Râbnița, r-nul Râbnița, RSSM, care activează din 1846, numărul de enoriași fiind de 300, amplasată la 90 km de cea mai apropiată comunitate înregistrată – Chișinău, clădirea de cult este adaptată cerințelor, slujitor de cult nu are; **e)** În or. Bălți, r-nul Bălți, RSSM, care activează din 1860, numărul de enoriași fiind de 200, amplasată la 75 km de cea mai apropiată comunitate înregistrată – Soroca, dispune de biserică, slujitor de cult nu are.

Raportul mai menționează: „Toate susnumitele comunități romano-catolice nu sunt înregistrate conform scrisorii Dumneavoastră nr. 305 din 15.10.45.

Luând în considerare numărul enoriașilor a fiecărei comunități în parte și distanța de la comunitățile înregistrate precum și dintre ele, consider că prin răspunsul pozitiv la întrebare acestea pot fi înregistrate ca comunități funcționale independente cu condiția ca fiecare comunitate să aibă slujitorul său de cult.

În RSSM există un singur preot care deservește toată Moldova” [2, 56-57].

În scrisoarea de răspuns din 28 iunie 1946, președintele Consiliului pentru problemele cultelor religioase arată că comunitățile romano-catolice din Stârcea, Roșcova (*conform originalului*) (Rașcov) Csenzovka, Râbnița și Bălți urmează a fi luate la evidență, iar credincioșilor să li se permită oficierea adunărilor de rugăciune în lipsa slujitorilor de cult [2, 68].

Referindu-ne la rapoartele împuternicitului pentru culte vom analiza datele din ultimul semestru și situația generală către 1 ianuarie 1946. Așa, în raportul anchetă se arată că în ultimul semestru al anului au fost primite 12 cereri de înregistrare a comunităților religioase dintre care doar una din partea comunității romano-catolice (cele mai multe, patru și patru din partea comunității iudaice și lipovenești). Totodată, au fost respinse 40 de cereri, explicându-se că situația se datorează controlului slujitorilor de cult sau a pachetului incomplet de documente ce urmează a fi prezentate. În continuare se menționează că au fost depuse 51 de cereri de înregistrare a clădirilor comunităților religioase, dintre care au fost examinate 21, fiind acceptate 21 dintre care trei ale comunității romano-catolice [3, 6-6v; 7v].

[6] De fapt aceleași instrucțiuni arată că în afară de comunitățile romano-catolice și luterane, practic au fost culese toate datele cu referire la înregistrarea celorlalte culte religioase. (punctul 6 a scrisorii).

Referindu-se la datele generale, raportul consemnează că la începutul anului 1946 erau înregistrate 22 slujitori ai cultelor religioase, dintre care doar un singur preot romano-catolic (cei mai mulți reprezentau ortodoșii de rit vechi, adepți ai ierarhiei de la Fântâna Albă: un episcop, doi protoierei, un egumen și zece preoți). Referindu-se la numărul clădirilor de cult, aceiași sursă indica existența a 23 de clădiri, iar pentru cultul romano-catolic sunt arătate patru construcții, care au funcționat anterior și care sunt amplasate în incinta clădirilor naționalizate [3, 7-8].

Rapoartele semestriale pentru anii 1946-1947 denotă o serie de neclarități ce pot fi explicate prin anumite argumente. Astfel, conform raportului pentru I semestru al anului 1946, printre cele 123 de comunități religioase înregistrate în RSSM, comunități romano-catolice se numărau trei, care erau amplasate în Soroca, Bender și Chișinău. Cu referire la numărul de clădiri de cult ale acestui cult sunt indicate patru unități. Diferența credem că se explică prin faptul că una dintre comunități, era încă în proces de autorizație de către autoritățile sovietice [3, 13-17].

Pentru data de 20 septembrie 1946 în una din statisticile cu referire la cultele religioase din RSSM sunt enumerate: Comunitatea romano-catolică din Chișinău, întemeiată în 1816 cu 815 enoriași, având adresa pe str. Schmidt 137, înregistrată la 9 septembrie 1945, cu nr. de înregistrare 11; cea din Bender întemeiată în 1870 cu 100 enoriași, având adresa pe str. Stalin 120, cu nr. de înregistrare 12; și cea din Soroca întemeiată în 1880 cu 378 de enoriași, având adresa 28 iunie 1, cu nr. de înregistrare 13. Toate cele trei comuniuni avându-l ca preot pe Șcurec (Щурек) Mihail Nicolae care își avea reședința la Chișinău pe str. M. Gorkii 58 [3, 75][7].

Deci, în continuare sunt enumerate doar trei comunități romano-catolice. Abia în următorul raport pentru primul semestru al anului 1947 găsim informația potrivit căreia în conformitate cu scrisoarea Consiliului pentru problemele cultelor religioase din 20 ianuarie 1947 cu nr. 52 – S, a fost înregistrată, ca una ce anterior era cunoscută comunitatea romano-catolică din Bălți. Totodată, raportul semnala și existența unei alte comunități catolice ce exista în s. Crețoaia, r-n Bulboaca din județul Bender. Respectiva comunitate era în pregătirea pachetului de documente în vederea înregistrării [3, 77].

În planul de activitate pentru următorul semestru constituit din zece puncte ultimul punct prevedea finisarea înregistrărilor comunităților religioase a cultului romano-catolic, până la 1 mai 1947. Iar în tabelul însoțitor al clădirilor ce aparțin diferitor culte, se indicau 4 clădiri a comunităților înregistrate ce erau amplasate în clădiri naționalizate și două încăperi a două comunități neînregistrate, una ocupând o clădire cu caracter cultural-educativ și una amplasată în clădire cu funcție de depozit sau alte unități de producere.

În raportul informativ al împuterinicitului pentru cultele religioase Deseatnikov pentru cel de al doilea semestru al anului 1947 cu referire la romano-catolici se consemna că comunitatea din Bălți numără o mie de enoriași, care dispun de casa sa de rugăciuni/biserică (костел) (conform originalului), un slujitor al cultului, neavând preot; Comunitatea din Soroca numără 400 de enoriași, biserică, un slujitor al cultului, neavând preot; Comunitatea din Bender numără 120 de enoriași, biserică, slujitor al cultului, fără preot; Comunitatea din Chișinău ce numără 850 de enoriași, biserică și un slujitor al cultului, neavând preot. Comunitățile enumerate sunt deservite de un singur preot înregistrat pe lângă comunitatea din Chișinău, deoarece respectivul este unicul pentru întreaga RSSM [3, 91-92].

În afară de comunitățile nominalizate s-au mai constatat existența a încă două comunități ale bisericii romano-catolice: în satul Crețoaia, Raionul Bulboaca, județul Bender ce număra aproximativ 60 de enoriași și în localitatea Rașcov, raionul Camenca ce număra aproximativ 300 de enoriași, având și biserică, dar fără slujitori de cult, acestea fiind deservite de către preotul din Chișinău.

În baza scrisorii nr. 52-S din 20 ianuarie 1947 reprezentanții acestor două comunități au fost invitați pentru a depune documentele de înregistrare. Au fost preîntâmpinați și de către comitetul executiv raional și de către preotul cultului. În luna august 1947 au fost din nou preîntâmpinați de către Comitetul Executiv, că dacă până la 1 septembrie 1947 nu vor înregistra clădirea bisericii, atunci aceasta va fi închisă din propria lor vină [3, 91-94].

[7] Anii constituirii comunităților sunt conform documentului.

În darea de seama pentru anul 1947 împuternicitul pentru problemele cultelor în raportul său pe lângă datele deja consemnate mai sus cu referire la numărul de comunități romano-catolice (indicând și un număr de aproximativ 3000 de enoriași) mai consemna: „Este necesar de subliniat că, necăutând la multiplele preîntâmpinări din partea Consiliului de conducere, reprezentanții/staroștii bisericilor catolice din satele Crețoaia și Rașcov nu doresc să inițieze procedura privind demersul de punere la evidență și se opun înverșunat înregistrării.

Refuzul său, reprezentanții comunității din Rașcov, unde sunt în jur de 400 de catolici, îl motivează prin aceea că ei există încă înainte de începutul Războiului pentru apărarea Patriei, și că ei sunt deja înregistrați în comitetul executiv al raionului Camenca, iar biserica reprezintă proprietatea lor personală și nu există nici un motiv de a închiea un contract tip.

Credincioșii din satul Crețoaia, unde se numără aproximativ 60 de enoriași, refuzul său îl motivează prin faptul că ei nu sunt în stare să întrețină biserica. Preotul Șciurec le-a propus de a se alipi comunității catolice din or. Chișinău, care se află la aproximativ 25-30 km, dar reprezentanții comunității încă nu și-au dat acordul, continuând să nu fie înregistrați” [3, 110-111].

Referindu-se la M. Șciurec, raportul consemnează că acesta este înregistrat la Chișinău și, fiind singurul preot romano-catolic, deservește cele șase comunități din punct de vedere al săvârșirii ritualurilor și necesităților religioase. Fiind în condițiile respective, acesta propunea ca, trecând peste tradiția catolică în care preotul este stăpânul deplin al bisericii, ultimele să fie trecute din punct de vedere administrativ-gospodăresc în grija credincioșilor și a organelor sale executive, el ocupându-se doar de activitatea de cult.

De asemenea, M. Șciurec vorbea despre faptul că s-a conturat și întrebarea privind supunerea tuturor comunităților catolice unui singur episcop dintre cei mai influenți și competenți, văzându-l în această postură pe Antonie Spiringovici, către care din informațiile sale s-au adresat mai multe comunități după ajutor. În acest sens s-au adresat și enoriașii catolici din Odesa, solicitându-i să le trimită un preot [3, 111=112][8].

Prima împărtășanie în biserici, în anul 1947, din cauza lipsei de preoți, practic nu s-a petrecut, cu toate că pregătirile nemijlocite au fost efectuate de către părinți. Prima împărtășanie au primit-o în Chișinău 35 de persoane, iar în Bălți 50 și au fost efectuate de preotul Șciurec [3, 112].

Raportorul confundă în raportul său Biserica armeano-catolică cu cea armeano-gregoriană, efectuând de fapt descrierea celei de a doua care era constituită din aproximativ 60-70 de enoriași, și care aveau la dispoziția sa două biserici: una în oraș și una la cimitirul armenesc (Biserica familiei Bogdasarov), altul decât cel care poartă acest nume astăzi. Ce ne interesează este faptul că S. Deseatnikov arăta că această comunitate nu poate să se înregistreze, deoarece nu are preot și nu au sufuciente finanțe pentru întreținerea bisericilor [3, 117].

În cele din urmă, pentru anul 1948 fiind stabilite acțiunile, în legătură cu biserica catolică se propunea: a) Comunitatea catolică din satul Crețoaia să nu mai fie înregistrată, aceasta fiind numeric mică și se află la aproximativ la 25-30 km. de Chișinău unde exista deja o comunitate romano-catolică înregistrată. Cât privește comunitatea din Rașcov, aceasta să fie înregistrată preventiv, nu înainte de a destitui conducerea acesteia, dat fiind opoziția respectivei față de înregistrarea comunității; b) Conducerea consiliului de pe lângă împuternicitul pentru culte pune întrebarea privind studierea formelor și metodelor ce sunt luate de către catolici pentru pregătirea copiilor pentru prima împărtășanie în condițiile RSSM, în legătură cu necesitatea de a lua o atitudine față de acestea [3, 117].

Concluzie

Urmare a expunerii și analizei documentelor de mai sus devine clar că, către mijlocul celui de-al Doilea Război Mondial și în perioada imediat următoare raporturile dintre cultele religioase și statul totalitar comunist au suferit o serie de modificări, inclusiv cu biserica dominantă – cea ortodoxă, și cu celelalte confesiuni minoritare.

Ca instituție de legătură dintre organele centrale și cele republicane devin împuterniciții pentru problemele Bisericii Ortodoxe/ problemele cultelor de pe lângă Sovietul Comisarilor Norodnici al URSS.

[8] Ibidem, f. 111-112.

Controlul asupra Bisericii Romano-Catolice din RSSM intra în competența împuternicitului pentru problemele cultelor de pe lângă Sovietul Comisarilor Norodnici al URSS pentru RSSM, alături de alte culte minoritare în raport cu biserica dominantă.

În perioada de după reanexarea teritoriului pruto-nistrean URSS-ului se profilează clar activitatea principală a acestor împuterniciți, care aveau ca scop în primul rând înregistrarea tuturor organizațiilor de cult de pe teritoriul RSSM, în conformitate cu cerințele de pe restul teritoriului URSS.

Aceasta a fost etapa incipientă, dar credem importantă, a constituirii raporturilor dintre culte și statul sovietic, urmate ulterior de limitarea drepturilor confesionale și în cele din urmă a închiderii definitive a comunităților religioase, cu atât mai mult cu cât în rândul conducerii sovietice se profilase o ierarhizare a cultelor care au fost considerate ca fiind mai loiale față de autoritățile sovietice, și cele care s-a considerat că au colaborat cu ocupanții.

Pentru perioada discutată cultul romano-catolic din spațiul pruto-nistrean era constituit din opt comunități, care toate erau deservite de către un singur slujitor al cultului, fiind înregistrate de către autoritățile sovietice adunările enoriașilor din Chișinău, Bender, Soroca și Bălți.

Referințe:

1. *Agenția Națională a Arhivelor,* Dosarele Fondurilor: R-3046, Împuternicitul Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă SCN al URSS pentru RSSM și R-3305, Împuternicitul Sovietului Consiliului pentru Problemele Cultelor pe lângă SCN al URSS pentru RSSM.
2. *Agenția Națională a Arhivelor,* Fond 3305, inventar 2a, d. 1.
3. *Agenția Națională a Arhivelor,* Fond 3305, inventar 2a, d. 2.
4. Fuștei N., *Consiliul pentru problemele Bisericii Ortodoxe ruse de pe lângă Consiliul de miniştri al URSS (1943-1965) – un organ de legătură dintre stat şi biserică*, În: *„Tyragetia”*, s.n., vol. IX [XXIV], nr. 2, 2015, p. 249.
5. Fuștei N., *Istoria relaţiilor dintre statul sovietic şi cultele religioase pe perioade*, În: Conferința *„Reconstituiri istorice: Civilizaţie, valori, paradigme, personalităţ. In honorem academician Valeriu Pasat”*, Chişinău, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2018, p. 476-501. Ibidem, p. 488.
6. Fuștei N., *O instituţie de legătura între guvernul sovietic şi cultele religioase – „Consiliul pentru problemele cultelor religioase de pe lângă Consiliul de Miniştri al URSS” (1944-1965)*, În: *„Tyragetia”*, s.n., vol. X [XXIV], nr. 2, 2016, p. 267.

Notă: *Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului Valorizarea prin editare și digitizare a patrimoniului național documentar (documente istorico-confesionale) al Republicii Moldova. cifru: 24800012.0807.11SE.*

Date despre autor:
Ion GUMENÂI, doctor habilitat, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.
ORCID:0000-0002-1979-9807
E-mail: gumenai@gamil.com

Prezentat la 15.09.2024